

انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی / ۲

قرور

از دیدگاه اسلام و امام خمینی (ره)

تألیف

یعقوب نعمتی وروجنی

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۸۸

نمته وروجنی، یعقوب، ۱۳۵۸ -

ترور از دیدگاه اسلام و امام خمینی (ره) / تألیف یعقوب نعمتی وروجنی - تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۸، ص ۱۶۳.

انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی: ۲.

ISBN 978-964-00-1244-4

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب اسلامی و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۳۷۹. - نظریه درباره تروریسم.
۲. تروریسم - جنبه‌های مذهبی - اسلام.

۹۵۵/۰۸۴۲

۱۳۸۸ ت ۴ ت ۴ / ۱۵۲۴/۵ DSR

۱۹۴۷۲۳۰

کتابخانه ملی ایران

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۲۴۴-۴

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۴۱۹۱

ترور از دیدگاه اسلام و امام خمینی (ره)

© حق چاپ: ۱۳۸۸، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

مؤلف: یعقوب نعمتی وروجنی

صفحه‌آرا: امیرحسین حیدری

طراح جلد: محمدرضا نبوی

حروف متن: میترا ۱۴ روی ۱۸ بونت

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران، خیابان ابن‌سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۳۰۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به‌جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گزیده در مسندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

۹مقدمه
۱۷فصل اول: کلیات
۱۷تعریف ترور و انواع آن
۱۷ترور
۱۸تروریست
۱۹تروریسم
۲۰شیوه‌های تروریستی
۲۱انواع ترور
۲۱ترور شخصیت
۲۲ترور دولتی
۲۳تروریسم بین‌المللی
۲۴تروریسم هسته‌ای
۲۴سایبرتروریسم
۲۵تاریخچه ترور
۲۵جهان
۲۹ایران
۳۵فصل دوم: مصادیق عینی ترور در تاریخ اسلام
۳۶صدر اسلام
۳۸عصر خلفای راشدین
۳۹خوارج

۴۱	عصر اموی و عباسی
۴۳	اسماعیلیه نزاری
۴۷	قرون اخیر
۴۸	وهاپیون
۵۰	سازمان مجاهدین خلق
۵۸	گروه فرقان
۶۰	القاعده
۶۱	بن لادن و تأسیس القاعده
۶۲	ساختار القاعده
۶۳	اهداف القاعده
۶۴	حوادث تروریستی منسوب به القاعده
۶۴	گروه‌های مرتبط با القاعده
۶۵	ریشه‌های فکری القاعده
۶۶	ابن تیمیه
۶۶	محمد عبده و رشید رضا
۶۷	اخوان المسلمین و حسن البناء
۶۷	سید قطب
۶۹	بن لادن و ظواهری
۶۹	استراتژی امروزی القاعده
۷۰	القاعده، جهاد و ترور
۷۳	فصل سوم: ترور از دیدگاه اسلام
۷۴	فقه اسلامی
۷۴	تعریف فقه
۷۴	موضوع و فایده علم فقه
۷۵	هدف علم فقه
۷۵	منابع فقه
۷۶	مفهوم ترور از دیدگاه اسلام
۷۸	بررسی مقایسه‌ای محاربه و ترور
۷۸	محاربه
۸۱	محارب
۸۲	مجازات محارب
۸۳	نظر اسلام درباره ترور

۸۵	جهاد از دیدگاه اسلام.....
۸۵	معنای جهاد.....
۸۶	انواع جهاد.....
۸۸	اسلام و صلح.....
۹۰	ارزش‌های انسانی در جنگ و جهاد.....
۹۰	دعوت به اسلام قبل از جنگ.....
۹۰	پذیرش تقاضای پناهندگی.....
۹۰	مصونیت پیران، کودکان، زنان و مجانین در جنگ.....
۹۱	ممنوعیت پیمان شکنی.....
۹۱	ممنوعیت اعمال ضدانسانی.....
۹۱	برخورد انسانی با اسیران.....
۹۱	جهاد و ترور.....
۹۳	اسلام و خشونت.....
۹۳	معنای لغوی خشونت.....
۹۳	تعریف اصطلاحی خشونت.....
۹۵	خشونت، نیک یا بد.....
۹۶	رویکرد اسلام به خشونت.....
۹۶	سیره نبوی.....
۹۷	اسلام و خشونت‌های مجاز.....
۹۹	اسلام، خشونت و ترور.....
۱۰۰	دفاع مشروع.....
۱۰۰	معنای لغوی.....
۱۰۱	تعریف اصطلاحی.....
۱۰۲	تعریف دفاع مشروع در حقوق اسلامی.....
۱۰۳	شروط دفاع مشروع در فقه اسلام.....
۱۰۳	شروط خطر.....
۱۰۳	غیر مشروع بودن خطر.....
۱۰۳	حال بودن خطر.....
۱۰۴	حقیقی بودن خطر.....
۱۰۴	شروط عمل دفاعی.....
۱۰۵	ضرورت عمل دفاعی.....
۱۰۵	تناسب عمل دفاعی.....

۱۰۵.....	ترور یا دفاع مشروع
۱۰۹.....	فصل چهارم: مبانی اندیشه امام خمینی (ره)
۱۱۱.....	مبانی معرفت‌شناسی اندیشه امام خمینی
۱۱۲.....	مبانی فقهی اندیشه امام خمینی
۱۱۳.....	اعتقاد به حجیت عقل
۱۱۳.....	اعتقاد به اجتهاد و نقش زمان و مکان در آن
۱۱۳.....	پذیرش اصل تبعیت احکام از مصلحت و مفسده
۱۱۳.....	پذیرش قابلیت انعطاف‌پذیری احکام براساس شرایط
۱۱۳.....	اعتقاد به حجیت علم احتمالی وطن
۱۱۴.....	پذیرش بنای عقلا و عرف در تعیین مصادیق حکم شرعی
۱۱۴.....	استفاده از اصول عملیه در مواردی که نصی وجود ندارد
۱۱۴.....	حوزه فراغ و اباحه
۱۱۴.....	مبانی انسان‌شناسی امام خمینی
۱۱۶.....	مفهوم ترور در دیدگاه امام خمینی
۱۱۶.....	تعریف ترور از دیدگاه امام خمینی
۱۲۰.....	نظر امام خمینی درباره ترور
۱۲۵.....	مواضع عملی امام خمینی در برابر ترور
۱۲۵.....	شهید خطاب کردن قربانیان ترور
۱۲۶.....	تأکید بر ادامه مبارزه و عدم ترس از ترور
۱۲۷.....	دستور به مقابله عملی با ترور
۱۲۸.....	محکوم کردن اعمال تروریستی و ادعاهای دروغین قدرت‌های بزرگ
۱۳۰.....	امام خمینی و تروریسم دولتی اسرائیل
۱۳۱.....	تروریسم دولتی اسرائیل
۱۳۴.....	مواضع امام در برابر اسرائیل
۱۳۸.....	امام خمینی و نهضت‌های آزادی‌بخش
۱۳۸.....	جنبش آزادی‌بخش
۱۴۰.....	جنبش‌های آزادی‌بخش در حقوق بین‌الملل
۱۴۲.....	نهضت‌های آزادی‌بخش از دیدگاه امام خمینی
۱۴۵.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۵۱.....	فهرست منابع
۱۵۷.....	نمایه

مقدمه

ترور، پدیده تازه‌ای نیست، بلکه می‌توان گفت بشر قرون متمادی است که با ترور دست و پنجه نرم می‌کند. در طول تاریخ، هم اقویا و هم ضعفا، برای ترساندن یکدیگر از ترور بهره جسته‌اند. تاریخ آکنده از اقدامات تروریستی است که جان بی‌گناهان بی‌شماری را گرفته، زندگی آنان را به خطر انداخته، امنیت خاطرشان را برهم زده و در زندگی‌شان اختلال ایجاد کرده است.

امروزه نیز با ترور و تروریسم رودررو هستیم، و علاوه بر همان داستان دراز تاریخی استفاده از زور و خشونت و ترور برای رسیدن به اهدافی خاص، اکنون گروه‌هایی نیز وجود دارند که به نام دین اسلام، به‌طور گسترده‌ای دست به اعمال خشونت‌آمیز می‌زنند. همین امر دستمایه‌ای شده است که صاحبان زر و زور و تزویر جهانی، که دستگاه‌های تبلیغاتی، رسانه‌ها و مجامع بین‌المللی را در دست دارند، هر روز بیش از پیش، اسلام را به تروریست‌پروری متهم کرده و آن را به‌عنوان ایدئولوژی جنگ، خشونت و ترور به افکار عمومی جهانیان، معرفی کنند، و در این میان سؤالاتی مطرح می‌شود که آیا اسلام بیش از سایر ادیان، جنگ‌طلب است؟ آیا اسلام این‌گونه خشونت‌ها، ترور و نیز تروریست‌ها را می‌پذیرد؟ و آیا اسلام ایدئولوژی و مبنای نظری ترور را فراهم می‌آورد؟ این کتاب، به‌دنبال یافتن پاسخی به این سؤالات است.

کتاب حاضر درصدد است که رابطهٔ اسلام و ترور را مشخص سازد. به عبارتی دیگر در

پی این هستیم که ببینیم جایگاه ترور در اسلام چیست. هدف اصلی این کتاب، مشخص کردن این نکته است که نظر کلی اسلام درباره پدیده ترور چیست؟ آیا اسلام با توجه به مبانی معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و جهان‌بینی خود، ترور را تأیید می‌کند و منبعی برای آن محسوب می‌شود و یا اینکه نه، ترور از دیدگاه اسلام مطرود و محکوم است. همچنین در پی این هستیم که نظر حضرت امام خمینی را نسبت به این پدیده مشخص سازیم و ببینیم که ایشان با توجه به مبانی نظری خود، چه رویکردی نسبت به پدیده ترور دارند.

چندان هم نیازی به یادآوری ندارد که در پی حادثه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱، واژه ترور و تروریسم بیش از پیش در ادبیات سیاسی جهان، به‌ویژه جهان اسلام کاربرد یافت. هرچند که این واژه قبل از آن نیز در ادبیات سیاسی مطرح بود، ولی بعد از حادثه یازدهم سپتامبر، این واژه‌ها کاربرد تازه و بیشتری یافتند. کاربرد جدید آن، در مورد ادعای نسبت بین اسلام و ترور بود. و به عبارت روشن‌تر، اسلام از سوی غربیان به‌عنوان مهم‌ترین منبع برای ترور و تروریسم معرفی شد. از آنجا که این مباحث هنوز هم ادامه دارد، ضرورت یک بحث علمی و منطقی در مورد نسبت بین اسلام و ترور امری بسیار مهم محسوب می‌شود. در این رابطه، فقدان منابعی که به‌صورت علمی و تحلیلی، و با توجه به مبانی عقیدتی اسلام به این مسئله پرداخته باشند، به‌شدت احساس می‌گردد. از سوی دیگر، از آنجا که امام خمینی، به‌عنوان ارائه دهنده نوین‌ترین و عملگرا‌ترین نسخه از اسلام در سال‌های اخیر محسوب می‌شوند، آگاهی از دیدگاه ایشان در مورد پدیده ترور، در شناخت نظر اسلام نسبت به ترور بسیار حیاتی و راهگشا می‌باشد.

پرواضح است از آنجایی که دین مبین اسلام با توجه به جهان‌شمولی خود و از آنجا که دینی کامل و جامع است، راجع به تمامی امور زندگی اجتماعی انسان نظر دارد؛ در مورد مسئله ترور نیز پاسخگوست و موضع خود را مشخص می‌کند و در این مورد نیز به پیروان خود راهکار می‌دهد. از طرفی دیگر، امام خمینی نیز با توجه به جامعیت مکتب فکری خود، نسبت به پدیده ترور نظر دارد و می‌توان نظر ایشان در این مورد را استخراج کرد.

در کتاب حاضر، در چهار فصل به موضوع مذکور پرداخته‌ایم. در فصل اول که تعریف ترور و تاریخچه آن نام دارد، ترور را تعریف کرده و انواع آن را برشمرده‌ایم. در انتهای فصل نخست، به‌طور مختصر تاریخچه‌ای از ترور و اقدامات تروریستی انجام گرفته در

جهان و ایران را آورده‌ایم.

فصل دوم، به مطالعهٔ مصادیق عینی ترور در تاریخ اسلام اختصاص داده شده است. در تاریخ اسلام که از زمان بعثت رسول گرامی اسلام (ص) آغاز می‌شود، شاهد وقوع اقداماتی بوده‌ایم که می‌توان طبق تعریف امروزی، آنان را تروریستی نامید. در این فصل، ابتدا از صدر اسلام شروع کرده و سیر تحول تاریخی را پی گرفته‌ایم، تا به زمان معاصر برسیم. در این قسمت، بیشتر درصدد هستیم تا جریانات و روندهای کلی را مورد بحث قرار دهیم. از این رو جریانات و گروه‌هایی مانند خوارج، اسماعیلیه نزاری، وهابیت، سازمان مجاهدین خلق، گروه فرقان و القاعده را بررسی کرده‌ایم. به‌خاطر اهمیت بحث القاعده، به این سازمان به‌طور جداگانه و تا حدودی گسترده‌تر پرداخته شده است.

در فصل سوم که مهم‌ترین فصل این کتاب است، در تلاش هستیم تا در باب نظر اسلام دربارهٔ ترور کنکاش نماییم. در ابتدای فصل از آنجا که فقه اسلامی مهم‌ترین منبع تدوین احکام عملی زندگی مسلمین است، شناختی کلی و مختصر از فقه به دست آورده و مفهوم ترور را در فقه، بررسی نموده‌ایم. از آنجایی که مفهوم محاربه در فقه و احکام جزایی شریعت اسلام، شباهت‌های نسبتاً زیادی با ترور دارد، این مفهوم را بررسی کرده، و رابطهٔ آن با ترور را بحث نموده‌ایم. در ادامهٔ فصل، ارتباط بین ترور و جهاد بررسی شده، و به این پرسش، پاسخ داده شده است که آیا جهاد می‌تواند مستمسکی برای اقدامات تروریستی باشد یا نه؟ سپس از آنجا که خشونت جزو لاینفک یک عمل تروریستی است، نظر اسلام در مورد خشونت را نیز جویا شده‌ایم. در انتهای فصل، دفاع مشروع و رابطهٔ آن با ترور، مورد بحث واقع شده است.

در فصل چهارم، رویکرد امام خمینی نسبت به ترور مورد بحث قرار گرفته است. پس از بحث مختصری در مورد مبانی اندیشهٔ امام، از لابلای سخنان و بیانات ایشان، تعریف ترور و نظر ارزشی ایشان نسبت به ترور را استخراج کرده‌ایم. در ادامه مواضع عملی ایشان در برابر اقدامات تروریستی و در انتها، نظر ایشان نسبت به تروریسم دولتی اسرائیل و نیز نهضت‌های آزادی‌بخش را بررسی نموده‌ایم.

در پایان و به‌عنوان خاتمه، به یک جمع‌بندی اجمالی و نتیجه‌گیری مختصری از کتاب، پرداخته شده است.

روش پژوهش درباب هر مسئله، قدم‌هایی دقیق را نشان می‌دهد که برای پاسخگویی به سؤالات برداشته می‌شود. در حقیقت، روش تحقیق، مجموعه‌ای از خطوط راهنماست که برای انجام تحقیق مورد استفاده قرار می‌گیرد. هر پژوهشی هم بنا به نوع، زمینه و هدف خود، از روش یا روش‌های خاص بهره می‌گیرد.

تحقیقات را می‌توان از یک نگاه به دو نوع بنیادی و کاربردی تقسیم کرد. تحقیق بنیادی، به نوعی، نظریات را تأمین کرده، خطوط و شناخت کلی را حاصل می‌کند، و تحقیق کاربردی، از این نظریات استفاده کرده و آن‌ها را در دنیای واقعی مورد استفاده قرار می‌دهد. از این رو، پژوهش حاضر را نوعی پژوهش بنیادی، می‌توان محسوب کرد.

با توجه به نوع پژوهش، روش‌های مختلفی برای گردآوری داده‌ها، مانند اسناد، مصاحبه، پرسشنامه، مشاهده و... وجود دارد. روش گردآوری داده‌های پژوهش حاضر، به صورت کتابخانه‌ای است. یعنی داده‌های خود را از منابع مکتوب اعم از کتاب، مقاله و منابع مجازی یعنی اینترنت، به دست آورده‌ایم.

از آنجایی که موضوع اصلی بحث ما در این نوشتار، شناخت و به نوعی درک اندیشه‌ها بوده است، در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش نظری بهره گرفته‌ایم. از این دیدگاه، پژوهش را می‌توان تحقیقی منظم در متون و معرفی برای فهم دقیق‌تر اندیشه‌ها، دانست. لذا هم به توصیف، توضیح و تشریح، و هم به تحلیل داده‌ها و اندیشه‌ها پرداخته‌ایم. در این نگاه، تشریح، نوعی متن‌پژوهی است که با بسط دادن و روشن ساختن ابعاد دارای ابهام متن همراه است و نوعی واضح‌سازی و برجسته‌سازی ابعادی خاص از اندیشه را به همراه دارد. در روش توصیفی، توصیف، ضبط، و تجزیه و تحلیل داده‌ها، به صورت منظم و مدون، مدنظر است. همچنین از روش عقلی (برهانی)، نیز استفاده شده است. در روش‌های عقلی، اساس تحقیق را برهان، قیاس، استدلال و استنباط و گاه استقرا تشکیل می‌دهد و علاوه بر محسوسات، به پدیده‌های غیرمحسوس نیز توجه می‌شود. منظور از روش عقلی، در اصل مجموعه روش‌هایی است که براساس تعقل و استدلال صورت می‌گیرد و از شیوه‌های منطقی پیروی می‌کند. این روش بر برهان و استدلال متکی بوده، و نوعی شناخت عام و کلی و جهان‌شمول به دست می‌دهد و به خاطر ماهیت خود، از جنبه توصیف گذشته، بعد تحلیلی و نظری به خود می‌گیرد و گاه سرانجام به بعد هنجاری و تجویزی

می‌رسد و در این روش، به جای واقعیت‌ها عمدتاً بر حقیقت و مطلوبیت تأکید می‌شود؛ در مواردی نیز از روش تطبیقی و تطبیق مفاهیم استفاده شده است، یعنی پدیده‌ها به مؤلفه‌های بنیادین آن تجزیه شده و این مؤلفه‌ها و عناصر با یکدیگر مقایسه گشته و نسبت و رابطه بین دو پدیده و مفهوم بیان شده است. همچنین در بعضی از فصول از روش تاریخی برای گردآوری و تحلیل داده‌ها بهره گرفته شده است. در این روش، تجزیه و تفسیر وقایع گذشته، به منظور دریافت ویژگی‌های عمومی و مشترک آن‌ها درک یا اصول و قواعد حاکم بر آن‌ها صورت می‌گیرد.

باید اذعان داشت که مبحث ترور از دیدگاه اسلام، از لحاظ ادبیات موضوع، بسیار فقیر است و منابع بسیار اندکی در این مبحث، نگاشته شده است. در زبان فارسی، آثار بسیار اندکی به این موضوع پرداخته است. نگارنده، پس از جستجوی منابع، به دو منبع زیر دست یافته است، که به نوعی به موضوع مورد بحث پرداخته‌اند.

۱. مقاله «مسئله ترور و تروریسم از منظر اسلام»، آیت‌الله سیدمحمد موسوی بجنوردی،

مجموعه مقالات، جلد ششم.

۲. کتاب جنگ نامقدس، ترور به نام اسلام، نوشته جان اسپوزیتو با ترجمه ماری هجران. مقاله حضرت آیت الله موسوی بجنوردی، مدخل و درآمد خوبی بر مبحث ترور از دیدگاه اسلام است. در این مقاله که به‌طور مختصر نگاشته شده است، تعریف ترور از دیدگاه اسلام آمده و نظر اسلام نیز بیان شده است. این مقاله که نگاه فقهی به مسئله ترور دارد، درکل منبع خوبی برای بررسی مسئله ترور و به‌ویژه ارائه خط سیر و راهنما برای پژوهش حاضر، به‌شمار می‌آید.

کتاب جنگ نامقدس، ترور به نام اسلام، که این نیز حجم اندکی دارد، به‌طور بسیار مختصر به زندگی و اقدامات اسامه بن لادن و سازمان القاعده پرداخته و سپس تلاش نموده است که نوعی نسبت‌سنجی بین ترور و جهاد انجام دهد. این کتاب، به‌طور عمده بر دیدگاه بن لادن و القاعده در مورد جهاد تمرکز داشته و به‌طور بسیار مختصر به دیدگاه‌های اخوان المسلمین و سیدقطب نیز اشاره داشته است. این کتاب، به لحاظ حجم اندک آن، هیچ اشاره‌ای به دیگر جریان‌های ترورگر در تاریخ اسلام، و مسائلی مانند نسبت‌سنجی بین خشونت و ترور یا دفاع مشروع و ترور و... ندارد؛ یعنی مسائلی که در پژوهش حاضر تلاش نموده‌ایم به آن‌ها نیز بپردازیم.

از سوی دیگر، در مورد رویکرد امام خمینی نسبت به ترور، هیچ منبعی یافت نشد و به نظر می‌رسد که در این باره قبلاً هیچ‌گونه اثری منتشر نشده باشد و یا اینکه نگارنده به آن دسترسی پیدا نکرده است. از این رو، شاید پژوهش حاضر، اولین نوشته در این مورد باشد.

نیازی به گفتن نیست که حوزه پژوهش در ایران با مشکلات جدی و مهمی روبروست و با آنکه نگارنده کتاب حاضر، با این معضلات اساسی، مثل همگان مواجه بوده، ولی خود به‌خوبی می‌داند که در این مسائل، دیگران نیز با وی سهیم هستند. از این جهت قصد نداریم به این مسائل که بارها و بارها از سوی افراد مختلف تکرار شده، بپردازیم. در حوزه خاص این پژوهش نیز نمی‌خواهیم وارد مشکلات و مسائل خاصی شویم که به نوعی مشکل شخصی نگارنده محسوب می‌گردد (و قطعاً در جریان پژوهش تأثیرگذار بوده‌اند) ولی از بعد علمی و به‌ویژه ادبیات موضوع، به لحاظ فقیر بودن این حوزه از لحاظ پیشینه موضوعی، کار برای نگارنده کتاب حاضر بسیار دشوار بوده و شاید بتوان گفت هیچ‌الگویی پیش روی کتاب حاضر نبوده است. به‌ویژه در زمینه بررسی ترور از دیدگاه امام که اصلاً منبعی یافت نشد، این مشکلات دو چندان به نظر می‌رسد.

ولی با تمام این احوال و با وجود تمامی مشکلات که شماری از آن‌ها به‌طور مختصر ذکر گردید، و مشکلات دیگری که عمده آن‌ها مسائل شخصی نگارنده بود، چیزی که مایه دلگرمی نگارنده را فراهم آورد، پس از لطف و رحمت بیکران خدای تبارک و تعالی، راهنمایی و مشاوره دو تن از اساتید دلسوز و فاضل بود که در تمامی مراحل پژوهش حاضر، از هیچ نوع کمکی به نگارنده، دریغ نمودند. در واقع پژوهش حاضر، حاصل پایان‌نامه اینجانب در مقطع کارشناسی ارشد اندیشه سیاسی در اسلام (از گرایش‌های رشته علوم سیاسی) پژوهشکده امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی بود که کار نگارش آن از خردادماه ۱۳۸۵ تا مردادماه ۱۳۸۶ به طول کشید و در شهریورماه همین سال، مورد دفاع قرار گرفت. از این رو بر خود واجب می‌دانم که از صمیم قلب، از زحمات و دلسوزیهای استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر سیدصدرالدین موسوی جشنی و استاد محترم مشاور، حضرت آیت‌الله سید محمد موسوی بجنوردی، نهایت تشکر و قدردانی را به‌عمل آورم.

از سوی دیگر همواره مدیون و سپاسگزار زحمات بی دریغ پدر و مادر بزرگوار و مهربان خود بوده‌ام و هیچ‌گاه از یاد نمی‌برم که اگر نبود راهنمایی، زحمات، ایشار و فداکاری خالصانه این عزیزان، نه تنها این اثر، بلکه هیچ‌یک از موفقیت‌های زندگانی این‌جانب

حاصل نمی‌شد. از صمیم قلب نهایت سپاس و قدردانی خود را به محضر ایشان تقدیم داشته و از خداوند متان، طول عمر و سلامتی روزافزون برایشان مسئلت دارم. از نظر نگارنده، این کتاب چیزی بیش از یک فتح باب در این عرصه نمی‌تواند باشد. امیدوارم که اساتید، صاحب‌نظران و پژوهشگران این عرصه، نواقص و کاستی‌های این اثر را بر من بخشیده و نظرات و راهنمایی‌های خود را از این حقیر دریغ نمایند. از کلیه بزرگواران استدعا دارم که نظرات راهگشای خود را از طریق پست الکترونیکی yaqub.nemati@gmail.com با این‌جانب در میان بگذارند. باشد که اثر حاضر راه را برای کارهای بیشتر در این عرصه مهم باز کرده و شاهد تألیف و پدیدآوردن آثار جامع‌تر در این زمینه باشیم؛ ان‌شاء الله.

آبان ماه ۱۳۸۸

یعقوب نعمتی وروجنی